

BABA TÂHİR-İ URYAN

Dubeytîler

Türkçesi: AHMET YEŞİL

HECE

şiiir

Ahmet Yeşil: 1979 yılında Iğdır'da dünyaya geldi. İlk ve orta öğrenimini Iğdır'da tamamladı. Yükseköğrenimini İran'da, Uluslararası İmam Humeyni Üniversitesi Fars Dili ve Edebiyatı bölümünde tamamlayan Ahmet Yeşil, 2013 yılında "Abdurrahman Cami Yusuf ve Züleyha Mesnevisi ile Türk Edebiyatında bulunan Yusuf ve Züleyha Mesnevilerinin Karşılaştırmalı İncelenmesi" adlı teziyle, İran Terbiyet-i Muderris Üniversitesi, Fars Dili ve Edebiyatı Bölümünden doktora derecesini aldı. Halen Sakarya Üniversitesi İslam Tarihi ve Sanatları Bölümünde Yardımcı Doçent olarak görev yapmakta olan Yeşil, Fars Dili ve Edebiyatı, İran Kültürü konularında lisans ve yüksek lisans dersleri vermektedir. Evli ve bir çocuk babasıdır.

DUBEYTÎLER

Baba Tâhir-i Uryan

Farsçadan Manzum Çeviri: Ahmet Yeşil

Hece Yayınları: 522

Şiir

©Hece Yayınları

Editör

Hayriye Ünal

Birinci Basım

Aralık 2018

Kapak Tasarımı

www.sarakusta.com.tr

Teknik Hazırlık

www.hece.com.tr

ISBN: 978-605-7547-07-1

Baskı

www.dumat.com.tr

HECE Basın Yayın Reklamcılık San. Tic. Ltd. Şti.

Konur Sokak No: 39/1-2 Kızılay-Çankaya/Ankara Yazışma: P.K. 79 Yenişehir/

Ankara T: (0 312) 419 69 13 F: (0 312) 419 69 14

e-posta: hece@hece.com.tr

Sertifika No: 17672

İÇİNDEKİLER

Baba Tâhir'in Hicri 1299 Yılındaki Türbesi /	9
Baba Tâhir'in Yeni Türbesi /	10
Baba Tâhir-i Uryan'ın Hayatı /	11
Dubeytiler /	17
Baba Tâhir Dubeytileri Elyazma Örnekleri /	141

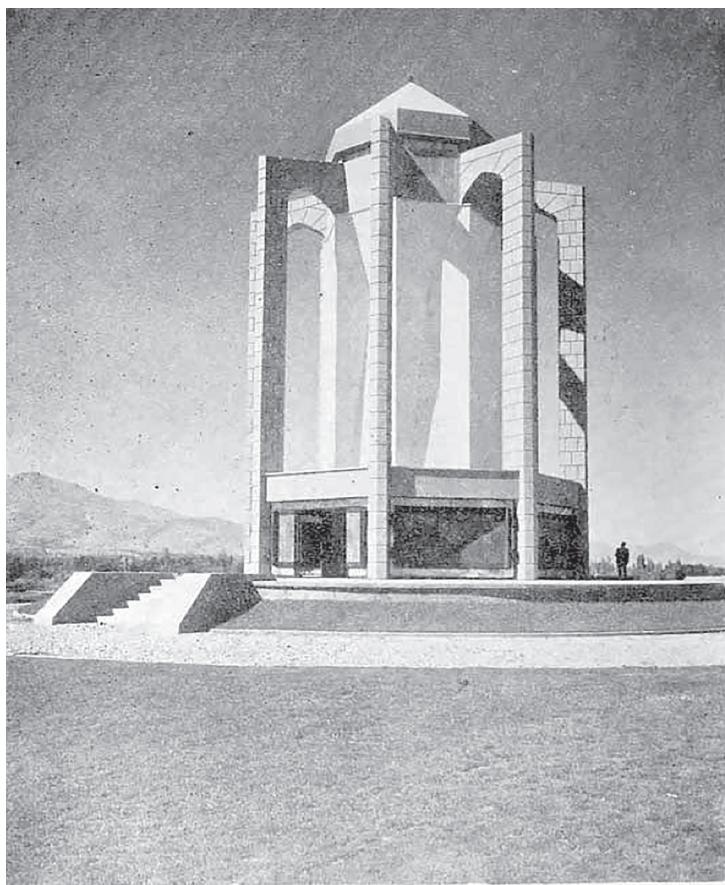
İlk Öğretmenlerim Babam ve Anneme...

BABA TÂHİR'İN HİCRİ 1299 YILINDAKİ TÜRBESİ

آرامگاه قدیم باباطاهر در ۱۲۹۹ شمسی
عکس از مینورسکی

BABA TÂHİR'İN YENİ TÜRBESİ

آرامگاه جدید باباطاهر در همدان - عکس از انجمن آثار ملی
باتزده

BABA TÂHİR-İ URYAN'IN HAYATI

Baba Tâhir-i Uryan'ın hayatı ile ilgili, elimizdeki bilgiler sınırlıdır. Hemedan yakınlarındaki Luristan'ın dağlarında yaşadığına inanılır.¹ Yazıcı'nın hazırladığı ansiklopedi maddesine göre, muamma niteliğindeki bir kıtasından 326'da (m.938) doğduğu çıkarılmaktadır. Rıza Kulı Han'ın vermiş olduğu vefat tarihi 1010 ile uyuşmasına rağmen Selçuklu Sultanı Tuğrul Bey ile 447'de (m.1055) görüştüğü göz önüne alındığında bu tarihler doğru kabul edilemez.² Bunun yanı sıra, Çelik makalesinde şairin bir başka dubeytîsinden anlaşıldığı üzere seksen dört yaşını gördüğünü iddia ederek doğum tarihinin çıkarıldığı kıtanın ona ait olmadığı sonucuna ulaşır.³ Ancak aynı dubeytinin Şii inancının 12 imamına yorumlandığı şekilde sekiz cennet ve dört element gibi başka mefhumlara da işaret etmiş olabileceği bilinmektedir.⁴

Doğum tarihi, yeri, ailesiyle ilgili bilgiye ulaşılmasına rağmen belgelenmiş olan, 1055'te Tuğrul Bey ile görüşmesidir. Muhammed b. Ali b. Süleyman er-Râvendî, *Râhatü's-Su-*

¹ J. T. P. de Bruijn, *A History of Persian Literature I: General Introduction to Persian Literature*, gen. ed. Ehsan Yarshater, New York: I.B.Tauris, 2009

² Tahsin Yazıcı, "Baba Tâhir-i Uryân", *DİA*, C. IV, s. 370

³ Ahmet Faruk Çelik, "Bâbâ Tâhir-i Hemedânî Divanının Mehdi-i Hamidi Nüshasında Geçen Dobeytleri ve Türkçe Tercümesi", *Doğu Esintileri*, Erzurum, 2015, S. 3, s. 249-50,

- 86 -

Bizi yarattığın o günden beri,

Günahtan başka bir şey görmedin.

Ey Allah'ım, sekiz ve dördünün aşkına!

Benden kusurdan başka gördün mü? Görmedin.*

* Ahmet Faruk Çelik, "Bâbâ Tâhir", s. 288.

⁴ "Bâbâ Tâher 'Oryân", *Encyclopædia Iranica*, <http://web.archive.org/web/20151117010342/http://www.iranicaonline.org/articles/baba-taheer-oryan> (Erişim Tarihi: 15.12.2017)

dür ve Âyetüs-Sürûr adlı tarih eserinde bu buluşmayı şöyle kaydetmiştir:

Duyduğuma göre; Sultan Tuğrul Bey, Hemedân'a geldiğinde Bâbâ Tâhir, Bâbâ Ca'fer ve Şeyh Hamşâ olmak üzere üç sufi büyüğü vardı. Şimdi Hemedan'ın geçitinin bulunduğu civarda Hızır adında bir dağ var ve onlar orada bulunuyorlardı. Sultan onları gördü, ordusunun öncü birliğini durdurdu, yere indi, yaklaştı ve ellerini öptü. Bir şekilde, kendi tarzında bir divane olan Bâbâ Tâhir sordu: "Hey Türk, Allah'ın kullarına nasıl davranacaksınız?". Sultan: "Sen nasıl emredersen", diye cevapladı. Bâbâ Tâhir: "Allah'ın sana emrettiğini yap", diyerek "*Şüphesiz, Allah adaleti ve iyiliği emreder*"⁵ ayetini okudu. Sultan gözyaşı döktü ve: "Öyle yapacağım.", dedi. Bâbâ onun elini tuttu ve şöyle dedi: "Benden bunu kabul edecek misin?". Sultan "evet", diye cevapladı. Bâbâ'nın parmağında yıllardır ondan abdest aldığı kırık ibriğin ağzı takılıydı. Oradan çıkardı ve Sultan'ın parmağına şu sözleri söyleyerek taktı: "Böylece dünya ülkesini senin eline bıraktım: âdil ol!". Sultan bu ibrik ağzını tılsımları arasında tutuyor ve ne zaman savaşa girecek olsa onu parmağına takıyordu. Ne saf iman ve içten inanç; Muhammedî dinde ondan daha dindar ve basiretli kimse yoktu.⁶

Baba Tâhir'in, 1036'da vefat eden İbn-i Sina ile görüştüğü; muasır olduklarından, olasılık dışı değildir.⁷ Aynülkudât Hemedânî (ö.1131) ile çağdaş olduğu iddiası ise yaşadıkları

⁵ 16 (Nahl)/90. (Alıntıda 92. ayet olarak verilmiştir. Browne, s. 260.)

⁶ Alıntılan: Edward G. Browne, *A Literary of Persia*, Cambridge at The University Press, 1956, V. II, s. 260.

⁷ Edward G. Browne, *A Literary of Persia*, s. 261.

tarihlerin farklı olması nedeniyle doğru görünmemektedir.⁸

Baba Tâhir, dünya nimetlerinden vazgeçmiş, cezbeli bir derviş görünümünde kalender-meşrep bir sûfidir. Kalenderî lakabını ilk kullanan da kendisidir. Meczip⁹ olarak nitelenen Kalender Şeyh Baba Tâhir-i Uryan'ın yarı çıplak¹⁰ gezdiğine dair rivayetler bulunmaktadır. Yarı çıplak dolaştığı için de meşhur “uryân” lakabını almıştır. Ayrıca Nasrullah Pürcevani kaleme almış olduğu “Baba Tâhir’in Biyografisi ve Eserlerinin İncelenmesi” kitabında Baba Tâhir’in isminin *Ebu Muhammed Tâhir Cessas-ı Hemedani* olduğunu ve mesleğinin de alçı ustalığı olduğunu dile getirmektedir.¹¹ Râvendî’ye göre Hemedan şehrinin içinde değil iki derviş arkadaşı ile beraber Hızır Dağı diye bilinen bir yerde münzevî bir yaşam sürmüştür. Kendisi gibi kalenderî olan arkadaşlarının ismi Baba Cafer ve Şeyh Hemşâ’dır.¹²

Baba Tâhir, hakkında çeşitli menkıbeler anlatılmaktadır. Uluçay, birkaçından söz etmiştir: Baba Tâhir’in Elvand Dağı’nın karını kendi hararetiyle erittiği rivayet edilir. Bir defasında hanedan medresesi öğrencilerinden, ilim tahsil için ne yapması gerektiğini sorar. Öğrencilerin buzlu suda geceleme gerektiğini bildirmeleri üzerine, aynen öyle yapar. Ertesi gün nurlandığını söyleyerek “Kürt geceledim, Arap uyandım” der.¹³

⁸ Baba Tâhir’in eserinin şerhi olan *Şerh-i Kelimât-ı Baba Tâhir*’in Aynülkudât’a nisbeti de hatalıdır. Süleyman Uludağ, Nurettin Bayburtlugil, Aynülkudât el-Hemedânî, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 1991: Ankara, s. 282.

⁹ Edward G. Browne, *A Literary of Persia*, s. 261.

¹⁰ Tolga Erkan, “A Comparative Study on The Qalandar Dervishes in Siyah Qalem’s Paintings with Other Painters’ Pictures and Written Texts”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.6, S. 25, s. 208.

¹¹ Pürcevani, Nasrullah, *Baba Tâhir’in Biyografisi ve Eserlerinin İncelenmesi*, Tahran, 2016

¹² Ocak, s. 19.

¹³ Ömer Uluçay, *Araştırma-İnceleme: Ehl-i Hak Baba Tâhir Uryan Zerdüşî*, Adana: Gözde Yay., 1996, s. 33.

Baba Tâhir'in yukarıda aktarılan sözüne binaen ve Lor lehçesiyle söylediği dubeytilerde geçen Kürtçe ifadelerden dolayı Kürt olduğu iddia edilmiştir. Ali Rıza Özdemir, Selim Temo'nun savunduğu Baba Tâhir'in Kürt olduğu¹⁴ iddiasının yanlış olduğunu ileri sürmektedir. Minorsky'ye dayandırılan bu iddia dubeytilerdeki Kürtçe ifadelere dayanmaktadır. Oysa Minorsky etnik köken belirtmez ve şiirlerin sözlü nakilleri yüzünden Lur ve Kürt lehçelerine ait ifadeleri taşıdığını ifade eder. Ayrıca Baba Tâhir'e atfedilen birçok Kürtçe şiirin Hemedanlı şair Muhammed Şatir Beg'e ait olduğu da tespit edilmiştir.¹⁵

Yaresan veya Ali-ilahilik olarak da bilinen Ehl-i Hak inancına göre ulûhiyet sürekli olarak yedi beden içinde tecelli etmektedir. İlk tecelli Hz. Ali'de başlar. Sonraları her halka bir büyük melekke başlatılmıştır. Bu inanca mensup kişiler Baba Tâhir'in Azrail'in bulunduğu dördüncü halkanın üçüncü sırasında yer aldığını iddia ederler. Onlara göre Allah, Baba Tâhir'in vücudunda zuhur etmiştir.¹⁶ Bu marjinal yorumların ötesinde Baba Tâhir'in cezbeli bir kalender derviş olduğu bilinmektedir. Ali Rıza Özdemir, Tuğrul Bey ile görüşmelerini delil göstererek Baba Tâhir'in Sünni olduğunu ileri sürmüştür.¹⁷ Hadiseye göre Tuğrul Bey Hemedan ziyaretinde Baba Tâhir'in methini duymuş ve onunla görüşmek istemiştir. Baba Tâhir, Tuğrul Bey'e "Ey Türk Müslümanlara karşı nasıl hareket edeceksin?" diye sormuş ve nasihatlerde bulunmuştur. Anlatıldığına göre Tuğrul Bey, Baba Tâhir'den bu ziyadesiyle etkilenmiştir.

¹⁴ Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Doğu Dilleri Bölümünde 2016 yılında Mehmet Nur Yavuzer tarafından Nesim Sönmez danışmanlığında Kürtçe olarak "Kürt Edebiyatında Baba Tâhir" isimli bir yüksek lisans tezi yazılmıştır.

¹⁵ Ali Rıza Özdemir, "Alevilik ve Ehl-i Hak (Yaresan): Benzerlikler ve Farklılıklar", *Alevilik Araştırmaları Dergisi*, 2015, sayı 10, s. 263-264.

¹⁶ Ocak, s. 201.

¹⁷ Özdemir, s. 264.

Baba Tâhir'e nisbet edilen üç eser bulunmaktadır. İlk şiirlerinin bulunduğu eseridir. Şiirleri rubâîlerden vezin yönüyle farklıdır. Rubâîlerde hezec-i mekfûf-ı maksûr vezni kullanılırken Baba Tâhir'in dörtlüklerinde hezec-i müseddes-i mahzûf vezni kullanılmıştır. Bu yüzden şiirleri rubâî yerine dubeytî şeklinde isimlendirilmiştir. İkinci eseri *Kelimâtül-Kısâr* ismiyle bilinen yirmi üç baba ayrılmış ilim, marifet, ilham gibi konularda söylediği vecizelerden müteşekkil olan eseridir. Baba Tâhir'e nisbet edilen üçüncü eser ise *el-Fütûhâtür-Rabbâniyye fi İşârâti'l-Hemedâniyye* ismini taşımaktadır. Tahsin Yazıcı, bu eserin Baba Tâhir'e ait olmadığını söyler. Vecizelerinin kısaltılmış bir nüshasına Gani Beg el-Azizi tarafından yazılmış bir şerhtir.¹⁸

Baba Tâhir'in kabri, Hemedan'ın kuzeyinde Bûn-i Bâzâr mahallesinde küçük bir tepenin üstündedir.¹⁹

KAYNAKÇA

- Ahmet Yaşar Ocak, *Osmanlı İmparatorluğunda Marjinal Sûfîlik: Kalenderiler (XIV. – XVII. yüzyıllar)*, 2016
- Mehmet Nur Yavuzer, “Kürt Edebiyatında Baba Tâhir” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü 2016
- Necip Fazıl Kısakürek, *Edebiyat Mahkemeleri*, Büyük Doğu Yayınları, 2003: İstanbul
- Tahsin Yazıcı, Baba Tâhir-i Uryân, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 1991: Ankara
- Ali Rıza Özdemir, “Alevilik ve Ehl-i Hak (Yaresan): Benzerlikler ve Farklılıklar”, *Alevilik Araştırmaları Dergisi*, 2015, sayı.10 s.263-264.
- “Bâbâ Tâher ‘Oryân”, *Encyclopædia Iranica*, <http://web.archive.org/>

¹⁸ Yazıcı, s. 371.

¹⁹ Tahsin Yazıcı, “Baba Tâhir-i Uryân”, s. 371.